

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

_____ А.М. Гедзик
«_____» _____ 2017 р.

**Програма
державного екзамену з економічної теорії
для студентів ОС «бакалавр» денної та заочної форм навчання
напрямів підготовки 6.030504 «Економіка підприємства», 6.030508.
«Фінанси і кредит», 6.030507 «Маркетинг», 6.030505 «Управління
персоналом та економіка праці» та 6.030509 «Облік і аудит»**

ПОГОДЖЕНО

науково-методична комісія

ННІ економіки та бізнес-освіти

протокол № 4 від «23» лютого 2017 року

Голова НМК

_____ доц. Н.О. Пачева

СХВАЛЕНО

кафедра економіки та соціально-поведінкових наук

протокол № 7 від «23» лютого 2017 року

Завідувач кафедри _____ доц. Кірдан О.П.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО ДЕРЖАВНОГО ЕКЗАМЕНУ З ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Державний екзамен з економічної теорії повинен визначати рівень засвоєння студентами матеріалів економічних дисциплін, вміння самостійно аналізувати складні явища та процеси суспільно-економічного розвитку, активно використовувати набуті знання у своїй професійній та суспільній діяльності.

Державний екзамен з економічної теорії є складовою частиною завершального етапу підготовки бакалаврів НН інституту економіки та бізнес-освіти.

Державний екзамен включає питання з нормативних навчальних дисциплін:

1. Політична економія.
2. Макроекономіка.
3. Мікроекономіка.
4. Історія економіки та економічної думки.

Зокрема, студент під час складання державного іспиту має продемонструвати знання базових положень економічної теорії; закономірностей функціонування мікросистем у різних ринкових ситуаціях; основних типів ринкових структур досконалої конкуренції, чистої монополії, монополістичної конкуренції, олігополії; особливостей функціонування ринків факторів виробництва та утворення цін на послуги праці, капіталу, природних ресурсів відповідно до типу ринкової структури; методичних основ макроекономічних показників і прогнозування макроекономічного розвитку; факторів циклічності та економічного зростання; структурних макроекономічних зв'язків та збалансованості економічної системи; проблем розвитку національного ринку та його державного регулювання; проблем зайнятості та соціального захисту населення; проблем зовнішньоекономічної державної політики; закономірностей і тенденцій розвитку економічної думки.

Крім питань, які ввійшли до програми, студент повинен приділити достатню увагу розділам з гуманітарних проблем сучасності, політичних та соціальних закономірностей розвитку суспільства як в Україні, так і у світі.

Критерії оцінювання знань.

Оцінювання результатів складання державного екзамену за фахом здійснюється у порядку, передбаченому прийнятою в Університеті системою контролю знань за 100-бальною шкалою ECTS:

90–100 балів – відмінно;
82–89 балів – добре;
75–81 бали – добре;
69–74 бали – задовільно;
60–68 бали – задовільно;
менше 60 балів – незадовільно.

Оцінка «відмінно» ставиться, якщо студент дає повні відповіді на запитання і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, знання відповідної літератури, здатний висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з даної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал, аналізувати явища й факти, робити самостійні узагальнення й висновки, правильно виконує навчальні завдання.

Оцінка «добре» виставляється за умови дотримання таких вимог: питання висвітлені повно, викладення матеріалу логічне, обґрунтоване фактами, з посиланнями на відповідні літературні джерела, висвітлення питань завершене висновками, студент виявив уміння аналізувати факти й події, а також виконувати навчальні завдання. Але у відповідях допущені неточності, деякі незначні помилки, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення студента до фактів і подій.

Оцінка «задовільно» виставляється в тому разі, коли студент у цілому оволодів суттю питань з даної теми, виявляє знання лекційного матеріалу, навчальної літератури, намагається аналізувати факти й події, робити висновки. Але дає неповні відповіді на запитання, припускається грубих помилок при висвітленні теоретичного матеріалу.

Оцінка «незадовільно» виставляється в разі, коли студент виявив неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення.

ПРОГРАМА ДЕРЖАВНОГО ЕКЗАМЕНУ

1. ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ

Зміст дисципліни

Тема 1. Предмет і метод політичної економії

Визначення предмета політичної економії. Закони і категорії політичної економії. Зародження і розвиток політичної економії; її напрями і

школи. Загальнонаукові методи пізнання. Спеціальні (конкретні) методи пізнання. Позитивна і нормативна політична економія. Економікс і політекономія.

Тема 2. Економічні потреби і виробничі можливості суспільства. Економічні інтереси

Фактори виробництва та їх взаємодія. Праця і робочий день. Взаємозв'язок і розвиток факторів виробництва. Продукт. Виробничий потенціал суспільства і обмеженості ресурсів. Межа виробничих можливостей і проблеми економічного вибору. Вмінені витрати. Економічні потреби, їх сутність і структура. Безмежність потреб. Закони зростання потреб. Механізм дії закону зростання потреб. Корисність продукту та її види. Гранична корисність і її сутність. Закон спадної корисності. Фактори визначення корисності. Економічні інтереси та їх структура. Економічні суперечності, їх характер і типи. Економічні суперечності як джерело соціально-економічного прогресу. Споживання – кінцева мета виробництва.

Тема 3. Економічна система суспільства

Сутність і основні структурні елементи економічної системи. Класифікація економічних систем та їх критерії. Сутність продуктивних сил. Суспільний поділ праці і структура продуктивних сил. Виробнича функція та її складові. Економічні відносини та їх пофазна структура. Виробничі відносини і спосіб виробництва. Техніко-, організаційно- і соціально-економічні відносини. Формальний підхід і класифікація типів економічних систем. Цивілізаційний підхід до класифікації економічних систем. Загальний економічний закон розвитку економіки.

Тема 4. Відносини власності

Сутність власності. Суб'єкти та об'єкти власності. Економічний зміст і юридична форма власності. Типи власності. Види власності: приватна і суспільна. Первісні форми власності. Рабовласницька і феодальна власність. Капіталістична власність. Проблеми трансформації приватної власності в суспільстві.

Тема 5. Форми організації суспільного виробництва

Суспільність і риси натурального господарства. Домашня промисловість. Історичні межі натуральної форми організації виробництва. Виникнення товарного виробництва і його сутність. Основні риси товарного виробництва. Суб'єкти та об'єкти товарних відносин. Товарна форма продукту. Властивості товару та його суперечності. Вартість і ціна: альтернативні теорії. Проста форма товарного виробництва. Розвинена форма товарного виробництва. Функціонування товарного виробництва і його закони.

Тема 6. Гроші

Виникнення загальної, чи грошової, форми вартості. Еволюція і типи грошей. Сутність грошей та її трактування економістами. Функції грошей. Функціональні форми грошей і грошовий агрегат. Грошові агрегати М0, М1, М2, М3. Сутність закону грошового обігу. Особливості дії законів обігу за повноцінних і неповноцінних грошей. Інфляція та її види і форми. Забезпечення стабільності купівельної спроможності грошової одиниці та грошові реформи.

Тема 7. Витрати виробництва і прибуток

Сутність витрат виробництва та їх види. Постійні і змінні витрати. Валові, середні і граничні витрати. Класична теорія про витрати. Теорія трьох факторів виробництва. Неокласична теорія витрат і вартості. Сутність прибутку і його структура. Норми прибутку.

Тема 8. Ринок: сутність, функції та моделі

Інституціональні основи ринкової економіки. Ринкові відносини, їх суб'єкти і об'єкти. Ринок і його сутність. Попит і пропонування, чинники, що на них впливають. Функції ринку. Рівноважна ціна. Еластичність попиту. Еластичність і дохід. Еластичність пропонування. Конкуренція, її сутність і функції. Форми конкуренції і моделі ринків.

Тема 9. Класифікація ринків і загальні ознаки їх функціонування

Принципи класифікації ринків. Ринок предметів споживання. Ринок основних виробничих ресурсів. Граничний продукт і граничний дохід. Особистості попиту на фактори виробництва. Пропонування факторів виробництва. Ринок капіталі і ринок капітальних благ. Оренда і процент. Формування ринків виробничих ресурсів і капіталів в Україні.

Тема 10. Інфраструктура ринку і капітал сфери обігу

Поняття ринкової інфраструктури. Основні елементи ринкової інфраструктури. Сутність позичкового капіталу. Банки і банківська система. Сутність позичкового процента. Кредит, його функції і форми. Банківський прибуток. Суть торгового капіталу. Торговий прибуток. Оптова і роздрібна торгівля. Фіктивний капітал. Цінні папери як форма функціонування фіктивного капіталу. Фондова біржа і ринок цінних паперів. Валютна біржа.

Тема 11. Домогосподарства

Сутність домогосподарства. Функції домогосподарства. Доходи домогосподарств та їх джерела. Розподіл доходів між домогосподарствами. Витрати на споживання. Витрати на споживання і поведінка споживачів. Ефект доходу. Ефект зміни. Споживчий надлишок. Максимізація граничної корисності. Заощадження.

Тема 12. Підприємство і підприємництво

Сутність, функції і форми підприємства. Форми і види підприємств. Класифікація підприємств за розмірами. Капітал підприємств і його кругообіг. Обороти капіталу. Основний капітал, його фізичний і моральний знос. Оборотний капітал. Сутність підприємництва, його ознаки і функції. Проблеми розвитку цивілізованого підприємства в Україні.

Тема 13. Капітал і наймана праця

Історія етимології капіталу. Перетворення грошей у капітал. Загальна формула руху капіталу. Первісне нагромадження капіталу. Сутність категорії «капітал». Наймана праця і робоча сила як товар. Властивості товару робоча сила. Заробітна плата: неокласичний підхід. Заробітна плата: марксистський підхід. Основні форми заробітної плати. Номінальна і реальна заробітна плата. Мінімальна заробітна плата. Продуктивність праці і заробітна плата. Відмінності в заробітній платі.

Тема 14. Підприємництво в аграрній сфері

Особливості сільськогосподарського виробництва. Аграрні відносини. Диференціальна земельна рента. Абсолютна земельна рента. Монопольна земельна рента. Орендна плата. Ціна землі. Різноманітні форми господарювання. Формування агропромислового комплексу. Державна підтримка аграрної сфери та аграрних перетворень.

Тема 15. Держава та її економічні функції.

Необхідність цілеспрямованого втручання держави в економіку. Сутність економічної діяльності держави. Державний сектор економіки і його роль. Динамізм економічної діяльності держави. Поняття економічних функцій держави. Економічні функції держави у розвинутих країнах. Головна мета державного регулювання. Об'єкти, суб'єкти та головні важелі державного регулювання економіки. Методи державного регулювання економіки.

Тема 16. Форми суспільного продукту в процесі відтворення

Сутність економічного відтворення та його основні елементи. Види економічного відтворення. Суспільний продукт і його структура. Методи обчислення суспільного продукту. Метод балансу народного господарства. Сучасні форми суспільного продукту. Тіньовий сектор в економічному відтворенні, його масштаби та особливості в економіці України. Національне багатство, його сутність структура і проблеми розширеного відтворення. Скупний попит і сукупне пропонування. Кругообіг ВВП, ресурсів і доходів.

Тема 17. Розподіл національного доходу. Споживання і заощадження

Сутність і значення розподілу в економіці. Розподіл як ланка взаємозв'язку між виробництвом і споживачами. Моделі розподілу національного доходу. Джерела особистих доходів. Об'єктивні основи формування населення. Об'єктивні передумови перерозподілу національного доходу державою. Споживання: сутність і функції. Заощадження та його функції. Національні заощадження і норма заощаджень.

Тема 18: Економічне зростання та його чинники. Економічні цикли.

Зміст і типи економічного зростання. Рушійні сили економічного зростання (прогресу). Нагромадження та його норма. Інвестиції та їх ефективність. Вплив НТР на економічний розвиток. Моделі економічного зростання. Показники економічного зростання. Сутність економічного циклу. Економічний цикл та його фази. Передумови (причини) циклу. Довгі цикли (хвилі). Етапи дослідження природи економічних циклів.

Тема 19. Зайнятість, відтворення робочої сили та їх державне регулювання

Сутність зайнятості. Повна і неповна зайнятість. Форми зайнятості. Неокласична теорія зайнятості: гнучкі ціни праці. Кейнсіанська теорія зайнятості: негнучкі ціни праці. Сутність безробіття. Природне безробіття та його чинники. Циклічне безробіття. Соціальні наслідки безробіття. Специфічність і фази відтворення робочої сили. Ринок праці і відтворення робочої сили. Особливості відтворення робочої сили на сучасному етапі. Проблеми політики зайнятості в Україні.

Тема 20. Господарський механізм у системі регулювання суспільного виробництва

Організаційно-економічні відносини та господарський механізм. Функції господарського механізму. Структура господарського механізму. Основні завдання ринкового механізму саморегулювання. Основні функції державних форм державного механізму. Механізм господарювання та право. Основні теорії державного регулювання. Основні напрями державного регулювання. Проблеми удосконалення механізму господарювання в Україні.

Тема 21. Закономірності та етапи розвитку капіталістичної економічної системи

Сутність капіталізму вільної конкуренції. Ознаки капіталізму вільної конкуренції. Процес зародження капіталізму як принципово нової економічної формації. Етапи розвитку капіталістичної праці за капіталізму вільної конкуренції. Економічна рента і експлуатація найманої праці. Сутність монополістичного капіталу. Закономірності виникнення монополій. Концентрація і централізація капіталу. Ефект масштабу. Акціонерні товариства (корпорації). Проблеми максимізації прибутку монополіста. Сутність фінансово-монополістичного капіталу. Фінансові групи. Фінансова олігархія.

Тема 22. Економічна система сучасного капіталізму

Сутність змішаної економіки. Умови виникнення змішаної економіки. Причини виникнення змішаної економіки. Національні особливості змішаної економіки уклади і сектори змішаної економіки. Взаємодія двох механізмів господарювання. Ринок у змішаній економіці. Держава у змішаній економіці. Рівень монополізації виробництва в сучасних умовах. Фінансово-промислові групи. Фінансова олігархія та її еволюція. Колективні договори. Профспілки і ринок праці. Державне регулювання заробітної плати. Еволюція відносин власності. Об'єктивна необхідність соціальної орієнтації. Історичні перспективи змішаної економіки.

Тема 23: Соціалістична економічна система та її еволюція.

Сутність економічної системи соціалізму. Державний соціалізм. Відсутність матеріальних умов соціалізму в Росії і проблеми його будівництва. Основні ознаки державного соціалізму. Планомірна організація суспільного виробництва. Гігантська економічна роль держави. Централізоване планове управління народним господарством. Ринок в одержавленій економіці. Загальна криза державного соціалізму. Історичні перспективи соціалізму.

Тема 24. Закономірності та особливості розвитку перехідних економік

Сутність перехідної економіки. Риси перехідної економіки. Типи перехідної економіки. Особливості економічних відносин і різноманітність форм еволюції країн, що розвиваються. Соціально-економічні перетворення у постсоціалістичних країнах на шляху до соціально орієнтованої змішаної економіки. Формування сучасних ринкових відносин і ринкової інфраструктури.

Тема 25. Сутність світового господарства та віки його розвитку

Класифікація груп країн світового господарства. Сутність міжнародного поділу праці. Міжнародна спеціалізація у світовому господарстві. Міжнародна кооперація. Сутність інтернаціоналізації господарських відносин. Транснаціоналізація у світовому господарстві. Міжнародна економічна інтеграція та її форми. Міжнародні міжрегіональні економічні об'єднання.

Тема 26. Форми міжнародних економічних відносин

Світогосподарські зв'язки та їх форми. Міжнародна торгівля і теорії обґрунтування її необхідності. Світовий товарний ринок. Основні види міжнародної торгівлі. Міжнародний рух капіталу і його форми. Риси міжнародної міграції капіталів. Сутність міжнародних валютних відносин. Міжнародна валютна система та етапи її розвитку. Платіжний баланс.

Міжнародна трудова міграція. Міжнародне науково-технічне співробітництво. Міжнародні валютно-фінансові організації.

Тема 27. Економічні аспекти глобальних проблем

Глобалізація світової економіки. Класифікація глобальних проблем. Небезпека глобальних проблем. Шляхи розв'язання глобальних проблем людством. Необхідність співробітництва в планетарному масштабі. Джерела подолання глобальних проблем.

2. МІКРОЕКОНОМІКА

Зміст дисципліни

Тема 1. Корисність економічного блага. Економічний вибір

Корисність і уподобання в економічній теорії. Поняття корисності. Сукупна та гранична корисність. Функція корисності. Закон спадної граничної корисності економічного блага. Процес споживання та динаміка зміни сукупної та граничної корисності. Закон спадної граничної корисності економічного блага. Уподобання споживача. Побудова кривих байдужості. Карта кривих байдужості. Властивості кривих байдужості. Окремі випадки кривих байдужості. Поняття взаємозамінних благ, взаємодоповнюючих благ, нейтральних благ, благ з від'ємною корисністю. Гранична норма заміщення. Бюджетне обмеження споживача. Модель можливого. Поняття нахилу бюджетної лінії. Вплив зміни доходу споживача, системи оподаткування, субсидій, квот тощо на положення бюджетної лінії. Зміна цін та її вплив на бюджет споживача. Рівновага споживача: економічна, алгебраїчна та графічна інтерпретація. Вибір оптимального споживчого кошика. Методи знаходження точки рівноваги.

Тема 2. Аналіз поведінки споживача

Реакція споживача на зміну доходу. Крива «дохід–споживання». Функція попиту від доходу: крива Енгеля. Поняття нормальних благ та благ нижчої споживчої цінності. Функції Торнквіста. Реакція споживача на зміну цін товарів. Крива «ціна–споживання». Крива індивідуального попиту. Поняття звичайних благ та благ Гіффена. Ефект заміни та ефект доходу. Вплив ефектів за Слуцьким та за Хіксом. Рівняння Слуцького. Взаємодія ефектів заміни та доходу. Прийняття рішень в ситуаціях з ризиком. Невизначеність та економічний ризик. Умови схильності та несхильності споживача до ризику. Ризик та ефективність економічних рішень.

Тема 3. Попит та пропозиція

Ринковий попит як сума індивідуальних попитів (означення, побудова графіків). Зміна попиту та зміна обсягу попиту, фактори зміни (економічний, алгебраїчний, графічний аналіз). Ринкова пропозиція. Зміна пропозиції та

зміна обсягу пропозиції, фактори зміни (економічний, алгебраїчний, графічний аналіз). Взаємодія попиту та пропозиції. Ринкова ціна та ціна рівноваги, обсяг рівноваги. Механізм встановлення ринкової рівноваги (павутиноподібна модель). Вплив зміни попиту та пропозиції на рівновагу, взаємодія змін попиту та пропозиції. Поняття надлишку споживача та надлишку виробника. Практичне застосування аналізу рівноваги: встановлення мінімуму заробітної плати, стелі цін, податки, квоти та тарифи, державний та приватний сектор. Нецінове нормування дефіциту. Акцизні податки та максимізація акцизного збору.

Тема 4. Теорія еластичності

Поняття еластичності для загального випадку. Концепція еластичності взаємозв'язаних показників. Еластичність попиту. Основні властивості еластичності. Оцінка еластичності зростаючої та спадної функції. Еластичність ступеневої функції. Дуговий метод розрахунку еластичності. Еластичність попиту за чинниками впливу: еластичність попиту за власною ціною блага, еластичність попиту за ціною взаємодоповнюючого блага та за ціною взаємозамінного блага (перехресна еластичність), еластичність попиту за доходом. Зв'язок між еластичністю попиту за власною ціною блага та доходом виробника. Еластичність пропозиції. Фактори впливу на еластичність пропозиції. Еластичність пропозиції за власною ціною блага, еластичність пропозиції за цінами факторів виробництва.

Тема 5. Теорія граничних продуктів та мікроекономічна модель фірми

Фірма як суб'єкт ринку та виробнича ринкова система. Фактори виробництва та їх класифікація. Мотивація поведінки фірми. Економічні періоди функціонування фірми та множина можливих комбінацій ресурсів. Миттєвий, короткотерміновий та довготерміновий періоди функціонування фірми. Поняття та параметри виробничої функції. Виробнича функція як економічна модель технології, способи побудови виробничої функції (табличний, алгебраїчний, графічний). Основні властивості виробничих функцій. Сукупний, середній та граничний продукт у короткотерміновому періоді: означення, графічний аналіз взаємного розміщення кривих. Закон спадної продуктивності факторів виробництва. Двофакторна виробнича функція. Ізокванта та її властивості. Карта ізоквант. Гранична норма технічного заміщення. Границі заміщення факторів. Зміна технології, зміна масштабу у довготерміновому періоді. Постійний, спадний та зростаючий ефект від збільшення масштабу виробництва.

Тема 6. Витрати виробництва

Поняття і види витрат. Економічний та бухгалтерський підходи до визначення витрат. Альтернативні витрати. Явні та неявні; внутрішні та зовнішні витрати. «Нормальний прибуток» як елемент витрат. Економічний та бухгалтерський прибуток. Витрати виробництва у короткотерміновому

періоді. Постійні, змінні, сукупні, середні та граничні витрати. Означення, графічний аналіз особливостей взаємного розташування та закономірностей зміни кожного з видів витрат, точки мінімуму та їх взаємне розташування. Закон зростаючих граничних витрат. Витрати виробництва в довготерміновому періоді. Криві довготермінових витрат та їх види. Поняття ізокошти: означення, побудова, властивості. Карта ізокошт. Рівновага виробника: вибір комбінації виробничих факторів за критеріями мінімізації витрат чи максимізації випуску. Рівновага виробника: графічна, алгебраїчна та економічна інтерпретації. Траєкторія розширення виробничої діяльності фірми. Концепція мінімально ефективного розміру підприємства.

Тема 7. Ринок досконалої конкуренції

Поняття ринкової структури. Види ринкових структур та їх ознаки. Характерні риси ринку досконалої конкуренції. Досконало конкурентна фірма та умови її функціонування. Ринковий попит та крива попиту на продукцію фірми за умов досконалої конкуренції. Сукупний, середній та граничний дохід фірми, їх графічне відображення. Граничний дохід та його співвідношення з лінією попиту на продукцію фірми. Конкурентна стратегія фірми у короткотерміновому періоді. Максимізація прибутку. Дослідження умов прибутковості та збитковості фірми: графічний аналіз впливу ринкової ціни на взаємне розміщення кривих сукупних витрат, сукупного доходу та прибутку фірми-досконалого конкурента. Ринкова ціна та умови: прибутковості, беззбитковості, збитковості, повного згортання виробництва фірми (графічно). Пропозиція фірми та ринкова пропозиція. Конкурентна стратегія фірми у довготерміновому періоді. Ефективність ринку досконалої конкуренції.

Тема 8. Монопольний ринок

Модель чистої монополії та її характеристика. Поняття та ознаки. Природні, економічні, адміністративні та правові бар'єри монопольного ринку. Різновиди монополій: відкриті, закриті, природні. Монопсонія. Монопольний ринок у короткотерміновому та довготерміновому періодах. Визначення монополістом ціни та обсягу виробництва (графічна, та алгебраїчна інтерпретація). Вплив на поведінку монополіста цінової еластичності попиту. Пропозиція фірми монополіста та особливості її формування. Цінова дискримінація. Рівновага фірми-монополіста у довготерміновому періоді. Економічні наслідки та соціальна ціна монополії. Порівняльний аналіз досконалої конкуренції та монополії. Державне регулювання монопольної діяльності, антимонопольна політика.

Тема 9. Ринок монополістичної конкуренції

Сутність та основні риси ринку монополістичної конкуренції: ознаки та умови функціонування. Ринкова поведінка монополістичного конкурента. Максимізація прибутку. Цінова політика фірми. Короткотермінова та довготермінова рівновага фірми (графічна інтерпретація). Сутність та

передумови розвитку нецінової конкуренції. Поглиблення диференціації продукту: позитивні та негативні наслідки. Вплив рекламної діяльності на обсяги виробництва та витрати. Економічна доцільність реклами. Суспільна ціна монополістичної конкуренції, порівняльний аналіз з ринком досконалої конкуренції та монопольним ринком.

Тема 10. Олігополістична структура ринку

Олігополія, її сутність та основні ознаки. Показники концентрації ринку. Основні причини існування олігополії. Різноманітність олігополістичних структур, загальна взаємозалежність і складність аналізу поведінки підприємства на ринку. Дуополія: сутність моделей Курно та Бертрана. Олігополістичне ціноутворення. Моделі олігополістичного ціноутворення: цінова війна та її наслідки; картель та легальні угоди; таємні та мовчазні змови (лідерство у цінах). Модель ламаної кривої попиту. Ціноутворення за принципом: «витрати плюс ...». Основний зміст нецінової конкуренції. Олігополія та економічна ефективність. Науково-технічний прогрес за умов олігополії. Економічні наслідки олігополії. Державне регулювання олігополії.

Тема 11. Похідний попит

Похідний попит. Взаємозв'язок ринку продукту та ринків факторів виробництва. Попит на продукт та попит на фактори виробництва. Вплив різновиду структури ринку продукту на похідний попит. Похідний попит за досконалої конкуренції на ринку продукту та на ринку факторів виробництва. Цінова еластичність попиту на ресурс виробництва. Похідний попит та принцип оплати факторів. Порівняння граничного доходу та граничних витрат товаровиробника при споживанні одного фактора виробництва.

Тема 12. Ринок праці

Праця як фактор виробництва, її мобільність. Характеристика досконало конкурентного ринку праці. Обґрунтування рішення про найм. Формування індивідуального, галузевого та ринкового попиту на працю. Ринкова пропозиція праці на досконало конкурентному ринку. Обґрунтування вибору робітника щодо праці та відпочинку: інструментарій ординалістської теорії корисності. Особливості ринкової пропозиції праці. Рівновага на ринку праці. Еластичність пропозиції праці для галузей з різною динамікою витрат на виробництво. Контроль профспілок над пропозицією робочої сили, рівнем заробітної плати та продуктивністю праці. Двостороння монополія і визначення реального рівня заробітної плати.

Тема 13. Ринок капіталу

Капітал як фактор виробництва. Капітал як ресурс тривалого використання; форми капіталу. Попит та пропозиція капіталу. Поняття вибору у часі. Споживання та інвестиції. Уподобання у часі. Побудова

бюджетного обмеження для випадку вибору обсягів споживання між теперішніми та майбутніми періодами. Оптимальний вибір. Попит та пропозиція капіталу. Вступ до аналізу інвестиційних рішень. Поняття дисконтованої величини. Види процентних ставок. Реальна та номінальна процентні ставки. Рівень дохідності, прибуток на капітал. Поняття теперішньої та майбутньої вартості у прийнятті інвестиційних рішень. Рівновага на ринку капіталу. Формування процентної ставки як рівноважної ціни капіталу. Ринок землі. Особливості землі як фактору виробництва. Особливості формування пропозиції землі та попиту на землю. Рента. Ціна землі як капіталізована рента.

Тема 14. Економічна ефективність та добробут

Аналіз ринкової рівноваги. Часткова та загальна рівновага. Ефект зворотного зв'язку. Закон Вальраса. Рівновага в економіці обміну. Поняття загальної рівноваги за Парето. Ефективність та економіка добробуту Парето – ефективний стан економіки. Теореми суспільного добробуту. Критерії оцінки добробуту: утилітаристський критерій, критерії Роулза та Хікса. Теорія загальної рівноваги та політика в галузі економіки добробуту: ефективність та справедливість.

Тема 15. Держава в мікроекономічній теорії: зовнішні ефекти та суспільні блага

Зовнішні ефекти, їх економічний зміст. Поняття про зовнішні ефекти. Позитивні зовнішні ефекти, їх сутність, вплив на обсяг та ціну рівноваги; заходи щодо корегування (графічна інтерпретація). Негативні зовнішні ефекти, їх сутність, вплив на обсяг та ціну рівноваги; заходи щодо керування (графічна інтерпретація). Суспільні та приватні витрати (вигоди). Коригуючі податки та субсидії. Теорема Коуза-Стіглера. Громадські блага і громадський вибір. Поняття громадських благ. Приватні та громадські блага. Попит на громадські блага і ефективний їх обсяг. Особливості формування попиту, пропозиції та ціни рівноваги. Забезпечення громадськими благами: можливість ринку і держави. Економічна роль держави у ринковій економіці. Необхідність та причини втручання держави в економічні процеси за ринкових умов. Теорія суспільного вибору: способи прийняття рішень та проблема ефективності.

3. МАКРОЕКОНОМІКА

Зміст дисципліни

Тема 1. Макроекономіка як наука

Місце макроекономіки в системі економічних наук. Суперечність між суспільними потребами та економічними ресурсами – головна проблема суспільства. Ефективність економіки та головне завдання макроекономіки.

Об'єкт і предмет макроекономіки. Економічна система як об'єкт макроекономіки. Суб'єкти економіки. Механізм функціонування економіки як предмет макроекономіки. Позитивна й нормативна функції макроекономіки. Макроекономіка та економічна політика.

Метод макроекономіки. Моделювання як основний метод макроекономічного аналізу. Припущення, екзогенні та ендогенні змінні макроекономічних моделей. Запаси і потоки як два види кількісних змінних.

Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків

Система національних рахунків як нормативна база макроекономічного рахівництва. Методологічні принципи побудови системи національних рахунків. Основні категорії системи національних рахунків: інституціональні одиниці, сектори, рахунки, економічні операції.

Основні макроекономічні показники. Валовий випуск та валовий внутрішній продукт (ВВП). Методи обчислення ВВП: виробничий, кінцевого використання, розподільчий. Валовий національний дохід та валовий національний дохід наявний. Особистий та післяподатковий дохід. Макроекономічні показники на чистій основі.

Номинальний та реальний ВВП. Поточні та постійні ціни. Темп росту та темп приросту реального ВВП. Індекс цін (дефлятор ВВП). Інфлювання та дефлювання ВВП.

Тема 3. Ринок праці

Циклічність як загальна форма економічної динаміки. Природа, види та періодичність економічних коливань. Особливості підходів до проблем циклу. Індикатори циклічних коливань в економіці. Найважливіші заходи антикризової політики. Особливості економічної кризи в Україні. Зайнятість і безробіття. Класичний та кейнсіанський підходи до безробіття. Види безробіття. Природний рівень безробіття. Закон Оукена та втрати економіки від циклічного безробіття. Економічні і соціальні наслідки циклічного безробіття.

Тема 4. Товарний ринок

Споживання та заощадження як функції доходу. Безподатковий дохід – основний фактор споживання та заощадження. Графіки споживання та заощадження. Середня та гранична схильність до споживання та заощадження. Не доходні фактори споживання та заощадження: ціни, багатство, очікування, споживча заборгованість, оподаткування. Автономне споживання та заощадження.

Інвестиції та фактори інвестування. Норма чистого прибутку та процентна ставка як фактори інвестиційного попиту, номінальна і реальна процентна ставка. Зовнішні фактори сукупного попиту на інвестиції.

Тема 5. Грошовий ринок

Грошовий ринок. Пропозиція грошей та грошові агрегати. Попит та гроші. Депозитний та грошовий мультиплікатор. Грошово-кредитна політика держави. Основні інструменти регулювання грошового пропонування. Банківська система. Норма обов'язкових резервів. Політика «дешевих» та «дорогих грошей». Інфляція та її види. Головні наслідки інфляції. Основні напрямки антиінфляційної політики.

Тема 6. Інфляційний механізм

Інфляція та її наслідки. Темп інфляції та його обчислення. Види інфляції залежно від її темпів. Інфляція попиту та інфляція витрат, очікувана та неочікувана інфляція. Стагфляція. Причини та основні соціально-економічні наслідки інфляції. Інфляція та безробіття.

Тема 7. Споживання домогосподарств

Доходи домогосподарств. Функція споживання. Споживання як функція післяподаткового доходу. Графік споживання та заощадження. Середня схильність до споживання та заощадження. Гранична схильність до споживання та заощадження. Автономне споживання та чинники, які на нього впливають.

Тема 8. Приватні інвестиції

Інвестиційна функція. Роль інвестицій в економіці. Відсоткова ставка як чинник інвестиційного попиту. Номінальна та реальна відсоткові ставки. Відсоткова ставка і чиста прибутковість інвестицій. Крива сукупного попиту на інвестиції. Чинники автономних інвестицій та їх вплив на криву інвестиційного попиту.

Мультиплікатор інвестицій. Сутність мультиплікатора. Таблична модель мультиплікативного процесу. Модель простого мультиплікатора. Мультиплікативна зміна реального ВВП. Вплив інфляції на ефект мультиплікатора. Заощадження та інвестиції.

Тема 9. Сукупні витрати і ВВП

Сукупні витрати і рівноважний ВВП. Визначення рівноважного ВВП на основі методу «витрати–випуск». Фактичні та заплановані витрати. Визначення рівноважного ВВП за методом «вилучення–ін'єкції». Система вилучень та ін'єкцій в економічному кругообігу. Приватні заощадження–інвестиції як спрощена модель економічної рівноваги. Заплановані та незаплановані інвестиції. Ринок позичкового капіталу та його роль у забезпеченні рівноваги між заощадженнями та інвестиціями.

Сукупні витрати і потенційний ВВП. Рецесійний розрив як наслідок дефіциту сукупних витрат. Графічна та математична інтерпретація

рецесійного розриву. Інфляційний розрив як наслідок надмірних сукупних витрат. Графічна та математична інтерпретація інфляційного розриву.

Тема 10. Економічна динаміка

Економічне зростання і економічний розвиток. Матеріальні і суспільні фактори економічного зростання. Виробнича функція економічного зростання. Маржиналістська та структуралістська теорії економічного зростання Домара-Харрода і Р.Солоу. Фактори економічного зростання в довго і короткостроковому періодах в моделі Р. Солоу. «Золоте правило» як критерій норми заощаджень.

Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулювання

Роль держави у змішаній економіці. Основні економічні функції держави: класична теорія макроекономічного регулювання. Основні положення кейнсіанської теорії. Альтернативні теорії макроекономічного регулювання. Монетаристська теорія. Теорія економічного пропонування.

Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність

Зовнішньоекономічна діяльність. Форми міжнародних економічних відносин. Теорія порівняльних переваг. Торговий та платіжний баланси та їх регулювання.

Валютна система. Конвертованість валют. Фактори впливу на валютний курс. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Міжнародні фінансово-економічні організації. Міграція робочої сили.

4. ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Зміст дисципліни

Тема 1. Предмет і метод історії економіки та економічної думки

Предмет економіки та економічної думки. Закономірності і тенденції розвитку економічної думки. Науковий внесок окремих шкіл і напрямків в економічну теорію. Характеристика сучасних економічних концепцій. Значення історії економіки для оволодіння культурою економічного мислення і розвитку економічної науки в цілому.

Зв'язок економічної теорії з іншими соціально-економічними дисциплінами та її місце в системі наук. Суспільні функції економічної історії та економічної думки.

Тема 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій.

Основні етапи господарської еволюції первісного суспільства, їх характеристика. Перший поділ праці та перехід від привласнюючого господарства до відтворюючого. Виникнення землеробства, скотарства, зародження ремесел. Трипільська культура. Поява металічних знарядь.

Громада (община) – господарська форма первісної доби. Розклад первісної господарської системи. Тип стародавніх цивілізацій.

Тема 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій(VIII ст. до н.е. – V ст. н.е.).

Фази еволюції та варіації розвитку рабовласництва (східне та античне рабовласництво). Господарсько-технічне досягнення давньосхідних та античних держав. Причини загибелі та занепаду рабовласницької системи господарства.

Економічна думка стародавнього Сходу, Стародавнього Єгипту, Вавилону, Стародавньої Індії та Китаю.

Економічна думка античного світу: Греція, Рим. Погляди раннього християнства та його роль в формуванні економічних відносин.

Тема 4. Господарство та економічна думка суспільств європейської цивілізації в період середньовіччя (V – XV ст.). Становлення та розвиток феодалної системи господарства

Розвиток феодалного господарства. Генезис феодалізму. Форми феодалного землеволодіння в Західній Європі (алод, бенефіцій, феоде).

Феодалне місто, його виникнення та економічна роль. Галузева структура середньовічного ремесла, значення його цехової організації. Переростання ремесла у дрібнотоварне виробництво. Внутрішня та зовнішня торгівля.

Формування централізованих національних держав у Західній Європі. Особливості економічного розвитку Франції, Англії, Німеччини.

Економічний розвиток Київської Русі. Економічні причини феодалного роздроблення Давньокіївської держави. Економічний розвиток українських земель у період феодалної роздробленості. Загарбання українських земель іноземними державами.

Тема 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XV I – перша половина XVII ст.).

Економічні передумови Великих географічних відкриттів. Наукові та технічні досягнення. Найважливіші географічні відкриття кінця XV–XVI ст.

Економічні наслідки Великих географічних відкриттів. Становлення колоніальної системи. Становлення світового ринку, зміни в напрямках торговельних шляхів. «Революція цін», її причини та наслідки. Криза натуральної системи господарства як початок становлення ринкового господарства.

Первісне нагромадження капіталу, його джерела, методи та результати. Особливості процесу первісного нагромадження в провідних країнах світу – Англії, Нідерландах, Франції, Німеччині, США.

Меркантилізм. Теорія грошового балансу раннього меркантилізму. В.Стаффорд (Англія), Г.Скаруффі (Італія). Теорія трудового балансу пізнього мануфактурного меркантилізму. Т.Мен (Англія), А. Монкретьєн (Франція). Економічна політика меркантилізму.

Тема 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII – перша половина XIX ст.).

Розклад феодальних відносин, становлення та розвиток мануфактурного виробництва в Європі, галузева структура провідних країн. Буржуазні революції в Європі та США, їх економічні та фінансові програми. Фінанси та грошовий обіг, кредит. Форми організації торгівлі. Політика торговельного балансу та протекціонізм як результат розвитку економіки.

Особливості розвитку капіталістичних відносин у сільському господарстві (європейські країни, США).

Передумови промислової революції. Промисловий переворот в Англії, його джерела, напрямки та соціально-економічні наслідки. Особливості промислового перевороту у Франції, Німеччині, США. Роль промислового перевороту у розвитку продуктивних сил.

Міжнародний поділ праці. Англія – світовий економічний лідер. Боротьба за фритредерство та прибутковий податок в Англії. Відставання у рівні економічного розвитку континентальної Європи. Протекціонізм та система реальних податків. Зростання еміграційних процесів у країнах Західної Європи та їх причини. Економічний розвиток США.

Історичні умови виникнення і загальна характеристика класичної політичної економії.

Тема 7. Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичної конкуренції (друга половина XIX – початок XX ст.).

Прогрес світової науки, техніки та технології виробництва. Структурні зміни в економіці окремих країн та продуктивних сил світу. Основні

тенденції розвитку світової економіки. Концентрація промислового та банківського капіталу та передумови створення монополій. Завершальна стадія індустріалізації та формування світового ринку. Вивіз капіталу. Колоніальна система та економічний поділ світу.

Маржиналізм. Становлення неокласичної традиції в економічній теорії.

Виникнення маржиналізму. Проблеми економічної рівноваги. Започаткування основної теорії граничної корисності. Г. Госсен, Й. Тюнен, Ж. Дюпюї, А. Курно.

Австрійська школа граничної корисності. Предмет і метод дослідження. Теоретичні погляди К. Менгера, Е. Бем-Баверка, Ф. Візера.

Формування неокласичної традиції в західній політичній економії в другій половині XIX – на поч. XX ст.

Кембриджська школа. Економічна теорія А. Маршалла. Синтез післярікардіанської політекономії і маржиналізму. Теорія корисності, ціни, попиту та пропозиції, економічної рівноваги. Розвиток неокласичної традиції в працях А. Пігу та Р. Хоутрі. Перегляд неокласичної теорії ринку. Американська школа маржиналізму в політичній економії. Теорія «статистицизму та динаміки», «граничної продуктивності» Дж.Б.Кларка. Категорії заробітної плати, ціни, процента, прибутку, закон спадної прибутковості. Економічні концепції шведської (стокгольмської) школи. Математична школа в політичній економії. Економічна рівновага. Ринкове саморегулювання. Теоретичні моделі Л. Вальсара, В. Парето.

Тема 8. Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрямки економічної думки в Україні (друга половина XIX – XX ст.)

Селянська реформа 1861 р. в Російській імперії та особливості її реалізації в Східній Україні.

Сільське господарство й аграрні відносини у пореформений період. Аграрне перенаселення та політика царського уряду. Розвиток капіталізму в сільському господарстві. Зростання суперечностей в аграрному секторі України на рубежі двох століть. Столипінська аграрна реформа та її здійснення в Україні. Відруби та хутори. Еволюція сільської громади. Стан сільськогосподарського виробництва.

Індустріалізація в Україні. Концентрація промисловості й зростання монополістичних об'єднань. Промислове піднесення 90-х років XIX ст. Особливості промислового розвитку початку XX ст. у Східній та Західній Україні.

Економічна думка в Україні (XIX – поч. XX ст.). Суспільно-економічна думка в дореформений період. Громади. Економічні ідеї М. Драгоманова. Революційно-демократичний напрям суспільно-економічної думки.

Розвиток політичної економії в Україні. Т. Степанов, М. Бунге, І. Вернадський, М. Вольський, А. Антонович, Г. Цехановський, М. Кассовський, Д. Піхно, Р. Орженський, О. Білімович, Є. Слуцький, М. Туган-Барановський. Розвиток економічної думки в Галичині. Економічні погляди О. Терлецького, В. Навроцького, М. Павлика, І Франка.

Тема 9. Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина XX ст.)

Економічні причини Першої світової війни. Особливості економічного розвитку провідних країн світу в роки війни. Зростання державно-монополістичних тенденцій.

Воєнна економіка Російської імперії та революційні події лютого–жовтня 1917 р. Економічна програма більшовиків.

Спроби утворення незалежної української держави та економічні програми національних урядів України (Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, ЗУНР).

Світова економічна криза 1929 – 1933 рр. та її особливості в США, Німеччині, Англії, Франції. Варіанти виходу з неї. Становище провідних країн у світовому господарстві напередодні Другої світової війни. Економічні причини війни. Суцільна колективізація та її вплив на стан сільського господарства. Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні та його наслідки.

Кейнсіанство. Неокласичний напрям. Інституціоналізм. Соціал-реформізм. Кейнсіанство та його особливості в різних країнах. Історичні умови виникнення кейнсіанства. Теоретична система Дж. М. Кейнса. Метод дослідження. Макроекономічний аналіз. Трактатування Дж. М. Кейнсом причин порушення рівноваги капіталістичної економіки. «Основний капіталістичний закон». Теорія мультиплікатора.

Посткейнсіанство. Дж. Робінсон, Н. Калдор. Проблеми економічного зростання і розподілу в посткейнсіанських теоріях. Кейнсіанська теорія та економічна політика. Еволюція неокласичних ідей. Неолібералізм. Еволюція неокласичної теорії на початку XX ст. Перегляд неокласичної концепції ринку. Теорії монополії та конкуренції. Теорія «конвергенції». «Нове індустріальне суспільство» Дж. Гейбрейта. Концепція футурології. «Постіндустріальне суспільство» Д. Белла. «Суперіндустріальне суспільство»

А. Тоффлера. Суспільство «нової цивілізації», «цілісної гуманної цивілізації». Футурологія і глобальне моделювання.

Тема 10. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина ХХ ст.)

Економічні наслідки війни для світового господарства. План Маршалла. Науково-технічна революція. Зрушення в галузевій структурі провідних країн світу. Розпад колоніальної системи. Інтеграційні процеси в економіці. «Спільний ринок» як прояв економічної інтеграції.

Формування трьох центрів світового капіталізму. США, Японія, ФРН – нові економічні лідери. Економіка США після Другої світової війни та основні тенденції її розвитку. Причини зниження темпів зростання в 50-60-ті роки. Стан економіки країни в 70-90-ті роки.

Диспропорційний розвиток радянської економіки, її затратний характер. Посилення застійних явищ в соціально-економічному житті країни у 70-ті – першій половині 80-х років. Спроби реформування господарської системи в другій половині 80-х років та причини їх невдачі.

Тема 11. Формування засад ринкового господарства в Україні (90–ті роки ХХ ст.).

Становлення національної державності. Спроби реформування української економіки в перші роки незалежності. Економічна політика в другій половині 90-х років. Сучасний стан розвитку економічної думки.

Тема 12. Відновлення основ ринкової системи господарства в Україні (останнє десятиріччя ХХ – початок ХХІ ст.)

Становлення національної держави та проблеми реструктуризації господарського комплексу. Проголошення суверенітету (16 червня 1990 р.) та проблеми становлення національної української держави. Стан економічного потенціалу в момент проголошення незалежності та проблеми його реструктуризації.

Формування основ національної системи господарства. Початок реформування національної економіки та формування ринкових інститутів. Трансформація відносин власності. Фінансово-кредитні інститути. Законодавче забезпечення реформ. Монетарні та інші концепції, обґрунтування їх застосування українськими економістами.

Радикальні економічні перетворення другої половини 1990-х років та їхні наслідки. Розвиток економічної теорії в Україні в радянський період.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Базилевич В. Макроекономіка / Базилевич В., Базилевич К., Баластрик Л. – К.: Знання, 2007. – 703 с.
2. Гронтковська Г.Е. Мікроекономіка: практикум: навч. посіб. для студ. ВНЗ: рек. МОН України / Г.Е. Гронтковська, А.Ф. Косік. – 2-ге видання, перероблено та доповнено. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 417 с.
3. Економічна історія [уклад. О.П. Кірдан, А.С. Музиченко, Л.Й. Сергієнко]; – Умань : Софія, 2007. – 86 с.
4. Історія економіки та економічної думки: Курс лекцій / Авт. кол.: С.В.Степаненко (кер. авт. кол.), В.М. Фещенко, С.Н. Антонюк, Н.О. Тимочко та ін. – К.: КНЕУ, 2006. – 664 с.
5. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / [С.В. Степаненко, С.Н. Антонюк, В.М. Фещенко, Н.О. Тимочко] ; за ред. проф. С.В. Степаненка. – К.: КНЕУ, 2010. – 743 с.
6. Історія економічних вчень: у 2-х ч. Ч. 1. / За заг. ред. В.Д. Базилевича // К. : Знання, 2005. – 567 с.
7. Історія економічних вчень: у 2-х ч. Ч. 2. / За заг. ред. В.Д. Базилевича // К. : Знання, 2005. – 567 с.
8. Макроекономіка : підручник / М.В. Ігнатенко, О. В. Ковтун. П. Ю. Курмаєв, А.С.Музиченко. – Тернопіль : Астон, 2010. – 200 с.
9. Мочерний С.В., Довженко М.В. Економічна теорія: Підручник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 856 с.
- 10.Політична економія. Навчальний посібник / За редакцією д.е.н., проф. Г.І. Башняніна і к.е.н., доц. Є.С. Шевчук. 3-тє вид., перероблене і виправлене. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2004., – 480с.
- 11.Політична економія: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.О. Рибалкіна, В.Г. Бодрова. – К.: Академвидав, 2004. – 672 с.
- 12.Проскурін П.В. Історія економіки та економічних учень / П.В. Проскурін // К. : КНЕУ, 2005. – 371 с.
- 13.Степаненко С.В. Історія економіки та економічної думки: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц./ С.В. Степаненко, В.М. Фещенко, С.Н. Антонюк, Н.О. Тимочко та ін. – К.: КНЕУ, 2008. – 248 с.